

অধমৰতাৰ বুঝোত পুৰুষ
✓ চুটিগল্পৰ আঙ্গিক কৌশলৰ দিশত বীবেন্দ্র কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ আন এটা শ্ৰেষ্ঠ গল্প “মাকণৰ গোসাঁই”। গল্পটোত লেখকৰ কোনো প্ৰকাৰ আদৰ্শগত বক্তব্য নাই। মানুহৰ মৌলিক প্ৰবৃত্তিয়ে অকণমান অনুকূল পৰিলেশ পালেই কিদৰে আত্মপ্ৰকাশ কৰে, তাৰ অতি সাৰ্থক প্ৰকাশ ঘটিছে মাকণৰ গোসাঁই গল্পটোত। সন্তানহীনা বিধৱা মাকণৰ দ্বাৰা পুহি বখা আধ্যাত্মিক মূল্যবোধ আৰু বাপুকণ গোসাঁইৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্য – এই দুটাৰ ৰূপায়ণেই মাকণৰ গোসাঁই গল্পৰ মূল উপজীৱ্য।

বিধৱা মাকণে আৰ ঘৰে তাৰ ঘৰে বনবাৰি কৰি খাই থাকে। ওচৰৰে প্ৰতাপী আৰু প্ৰভাৱশালী গোসাঁই বাপুকণৰ ঘৰতে সৰহভাগ সময় কাম বন কৰে; কিন্তু কোনো দিন গোসাঁইৰ মনত মাকণৰ প্ৰতি অসং ভাবে দেখা দিয়া নাছিল। কিন্তু গোসাঁনী ঘৰত নথকা অৱস্থাত সামান্য সহায় কিচাৰি যাওঁতে গাভৰু মাকণৰ প্ৰতি গোসাঁইৰ মনত বাসনাৰ বিদ্যুৎ প্ৰবাহিত হ’ল। মাকণে গোসাঁইৰ পৰা কোনো কালে এনে আচৰণ আশা কৰা নাছিল। গোসাঁইৰো বাসনা ক্ৰমশঃ তীব্ৰতৰ হৈ উঠিল। কিন্তু মাকণৰ চৰিত্ৰৰ সততা আৰু মনৰ দৃঢ়তাৰ ওপৰত বাপুকণ গোসাঁই সেও মানিবলৈ বাধ্য হ’ল। শেহত পৰাজিত মনৰ সকলো

দুৰ্বলতা প্ৰকাশ কৰি বাপুকণ গোসাঁয়ে মাকণৰ ওচৰত আকুল আহ্বান জনাই ক'লে - “মোৰে শপত মাকণ, তই ভাল হ। তোৰ ওপৰত যদি মোৰ কিবা কুভাব হৈছিল, আজিৰ পৰা আৰু সেইবোৰ এৰিলোঁ। তোক বিতুষ্ট কৰিলে দেবী বিতুষ্ট হ'ব। আজিৰপৰা তই মোৰ ধৰ্মৰ লগৰী হবি।”

মাকণৰ ওচৰত বাপুকণ গোসাঁইৰ এই আত্মসমৰ্পণ সুলভ পবাজয় আৰু গোসাঁইৰ এনে চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্যই গল্পটোৰ মুখ্য আকৰ্ষণ। আনহাতে মাকণৰ মনৰ মাজত পূঞ্জীভূত হৈ থকা আধ্যাত্মিক সংস্কাৰৰ দ্বাৰা পৰিচালিত চৰিত্ৰ হিচাপে মাকণৰ চাৰিত্ৰিক বৈচিত্ৰও গল্পটোৰ এক বিশিষ্ট সৌন্দৰ্য। দাৰিদ্ৰৰ সৈতে সংগ্ৰাম কৰি জীয়াই থকা বিধবা মাকণ সকলোৰে দ্বাৰা উপেক্ষিত। সেইবাবে কোনো মানুহৰ ওপৰত মাকণৰ আস্থা নাই। মাকণৰ একমাত্ৰ আৰু সৰ্বশেষ ভাৰষা মাথোন তই দৈনিক পূজা উপাসনা কৰি থকা জল-নাৰায়ণ গোসাঁইৰ প্ৰতিমূৰ্তিটো। যিটো মূৰ্তিক ঈশ্বৰ জ্ঞান কৰি মাকণে নিতৌ পূজা উপাসনা কৰে; সেই মূৰ্তিটো মাকণৰ বাবে কেৱল মাথোন এটা জড় মূৰ্তিয়ে নহয়; সি তইৰ বাবে ভ্ৰাণকৰ্তা ভগবান স্বৰূপ। সেইবাবে বাপুকণ গোসাঁয়ে মূৰ্তিটো নিব খোজাত তই আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰিছে; যাতে মূৰ্তিটো গোসাঁইৰ হাতৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব পাৰে। মাকণৰ এই আধ্যাত্মিক ধাৰণাটো ইমানেই গভীৰ যে, মাকণৰ বাবে মৰ্তৰ জীৱন্ত মানুহতকৈ তই অধিক গুৰুত্ব দিয়ে ভগবানৰ মূৰ্তিটোৰ ওপৰতহে। দৰাচলতে আৰ্থিকভাৱে দুৰ্বল আৰু বৌদ্ধিকভাৱে অনগ্রসৰ মানুহ মাত্ৰেই দৈব-নিৰ্ভৰশীল হৈ পৰে। মাকণৰ বেলিকাও এইষাৰ কথা প্ৰযোজ্য। মাকণহঁতৰ দৰে মানুহৰ বাবে মানুহৰ জীৱন নিয়ন্ত্ৰিত হয় দৈব-শক্তিৰ দ্বাৰা। গতিকে গল্পটোত মাকণৰ চৰিত্ৰৰ যোগেদি একোটা শ্ৰেণী চৰিত্ৰৰ মানসিকতা পোহৰলৈ আহিছে। এফালে মাকণৰ চৰিত্ৰৰ আধ্যাত্মিক মূল্যবোধত গুৰুত্ব আৰু আনফালে বাপুকণ গোসাঁইৰ মৌলিক কাম প্ৰবৃত্তি আৰু নীতিবোধৰ দ্বন্দ্ব - এই দুই ধৰণৰ বিশিষ্টতাই মাকণৰ গোসাঁই গল্পৰ সৌন্দৰ্য।

বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য :

যুগোত্তৰ অথবা বামধেনু যুগৰ গল্পকাৰসকলৰ ভিতৰত বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ এক সুকীয়া মূল্য আছে। এইগৰাকী লেখকৰ হাততেই অসমীয়া চুটি গল্পত সামাজিক বাস্তৱবাদ অধিক স্পষ্ট হৈ উঠিছিল। বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ সৰহভাগ গল্পৰে আদৰ্শ হ'ল সমাজতান্ত্ৰিক বাস্তৱবাদ।^{৩৩} এনেধৰণৰ সমাজ সচেতনতাৰ বাবেই ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পত বিদ্ৰোহী চেতনা এটাই অন্তঃসলিলা ৰূপত প্ৰবাহিত হৈ থকা দেখা যায়। কিন্তু লেখক গৰাকীৰ এই বিদ্ৰোহী চেতনা কতো স্পষ্ট হৈ থকা নাই। ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ সফলতাৰ ইও এটা বিশিষ্ট দিশ।

ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পতেই নৰ-নাৰীৰ যৌন মনঃস্তম্ভৰ সফল প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। ছিৰালা আৰু চিন্দুইন, শলিতা মামী, মনু আৰু বাৎসায়ন আদি গল্পৰ মাজত চিগমাণ্ড ফ্ৰয়েডৰ যৌন মনঃস্তম্ভৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়। অসমীয়া চুটিগল্পত মনোবৈজ্ঞানিক সত্যৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পতেই অতি সফল ৰূপত হোৱা দেখা যায়।^{৩৪} কিন্তু ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পত ফ্ৰয়েডৰ যৌন মনঃস্তম্ভৰ পোনপটীয়া প্ৰকাশ হোৱা নাই। ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পত নৰ-নাৰীৰ মৌলিক প্ৰবৃত্তিৰূপে প্ৰেমে কিদৰে মানুহৰ জীৱন নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ৰাখে; তাৰ অতি সূক্ষ্ম আৰু বাস্তৱ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

চুটি গল্পত চৰিত্ৰ সৃষ্টিৰ বেলিকাও বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ দক্ষতা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। চৰিত্ৰৰ মাজেদি লেখক গৰাকীৰ বক্তব্য প্ৰকাশ পালেও ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ চৰিত্ৰবোৰ লেখকৰ বক্তব্য প্ৰকাশৰ বাহক হৈ উঠা নাই। ভট্টাচাৰ্যৰ চৰিত্ৰবোৰ বাস্তৱধৰ্মী, গতিশীল আৰু নিয়ন্ত্ৰণ মুক্ত। সন্দেহ নাই যে, লেখকে চৰিত্ৰৰ মাজেদি একোটা ভাৱ বা বক্তব্য প্ৰকাশ কৰিবলৈ যত্ন কৰে।^{৩৫} কিন্তু কোনো পাঠকেই চৰিত্ৰৰ মাজেদি লেখকে কি ক'বলৈ বিচাৰিছে; তাৰ সন্ধান কৰি চুটি গল্প নপঢ়ে। চুটি গল্পত পাঠকে বাস্তৱ মানুহৰ জীৱন চিত্ৰৰ যোগেদি মানুহৰ জীৱনৰ সনাতন সত্যৰ সন্ধান কৰে।^{৩৬} সেইবুলি চুটি গল্পৰ চৰিত্ৰত বাস্তৱ জীৱনৰ নগ্ন ৰূপটোৰ ছবি চিত্ৰণ কৰা নহয়। বাস্তৱ মানুহৰ জীৱনক অংকন কৰিলেও বিভিন্ন কলাকৌশলৰ

প্ৰয়োগেৰে চৰিত্ৰৰ বিশিষ্ট আৰু বিচিত্ৰ দিশ কিছুমানহে পোহৰলৈ আনিবৰ বাবে যত্ন কৰা হয়। উল্লেখযোগ্য যে, বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ চৰিত্ৰবোৰ বাস্তৱ জীৱনৰ দৰে গতিশীল আৰু ক্ৰিয়াশীল।

ভট্টাচাৰ্যৰ চুটিগল্পৰ আটাইতকৈ মোহনীয় বৈশিষ্ট্য হ'ল নাট্যগুণধৰ্মিতা। ইতিপূৰ্বে আলোচ্য গল্প কেইটাৰ প্ৰত্যেকটোতে এই নাট্যগুণধৰ্মিতাৰ সুপ্ৰয়োগৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। সেইদৰে ভট্টাচাৰ্যৰ প্ৰায়বোৰ গল্পতে নাটকীয় পৰিস্থিতি নিৰ্মাণ কৰি পাঠকৰ মানসপটত ঘটনাৰ পৰিৱেশ অতি চিত্ৰময় কৰি তোলা দেখা যায়। তদুপৰি ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পই পাঠকৰ মনত মনোৰঞ্জন প্ৰদান কৰাত বলিষ্ঠ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে কাব্যিকতাই। এই কাব্যিকতা গুণ আহৰণ কৰিছে ভট্টাচাৰ্যৰ বৰ্ণনাভঙ্গীৰ কলাসুলভ গুণৰ বাবে। উপমা, প্ৰতীক, কল্পচিত্ৰ আদিৰ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা বৰ্ণনা ভঙ্গীক কলাসুলভ কৰি তুলিব পাৰিলেই চুটিগল্প বসোতীৰ্ণ হৈ উঠে।^{৫১} ভট্টাচাৰ্যৰ চুটিগল্পত এনে কলাসুলভ বৰ্ণনাভঙ্গী লক্ষ্য কৰা যায় আৰু ইয়াৰ বাবেই ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পত কাব্যিক আবেদন এটা পাঠকে অনুভৱ কৰে।

বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পত নৰ-নাৰীৰ যৌন প্ৰেমৰ কথা যিদৰে আছে; সেইদৰে আধ্যাত্মিক চেতনা এটায়ো ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পক গভীৰতা দান কৰি থকা দেখা যায়। জীৱনক যি দৃষ্টিভঙ্গীৰেই নাচাওক লাগিলে; ভট্টাচাৰ্যই জীৱনৰ প্ৰমূল্যক উপলব্ধি কৰিছে আধ্যাত্মিক বোধ আৰু বুদ্ধিৰ মাজেদিহে। ভট্টাচাৰ্যৰ মাকৰ গোসাঁই, ঈদৰ জোন আদি গল্পত এই বিশেষ দৃষ্টিভঙ্গীটো অনুভূত হয়। গতিকে ভট্টাচাৰ্যই সমাজবাদত বিশ্বাস কৰিব পাৰে; কিন্তু ভট্টাচাৰ্যৰ আদৰ্শবাদ প্ৰকাশিত হৈছে আধ্যাত্মিক উপলব্ধিৰ মাজেদিহে। ভট্টাচাৰ্যই এঠাইত কৈছে – “যেতিয়া এজন শিল্পীয়ে আদৰ্শ উদ্ভাৱনা উদ্দীপনাত দৃষ্টি হেৰুৱাই তেতিয়া মই দুখ পাওঁ।”^{৫২} গতিকে ওপৰৰ উক্তিৰ পৰাই সহজে ধাৰণা কৰিব পাৰি যে, ভট্টাচাৰ্যই সাহিত্যৰ দৰে কলাৰ মাজেদি জীৱনৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰ কৰিব খোজে।

বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ আঙ্গিক কৌশলৰ দিশতো কেইটামান বিশিষ্ট দিশ দৃষ্টি-গোচৰ হয়। ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ সম্পৰ্কত জ্ঞানানন্দ শৰ্মাপাঠকে মন্তব্য কৰি কৈছে – “ভট্টাচাৰ্যই আঙ্গিকৰ ফালটোৰ কথা নেভাবে। যেতিয়া অকণমানো ভাবে; তেতিয়া তেওঁ লেখে ধুনীয়া গল্প।”^{৫৩} ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ আঙ্গিক কৌশলৰ

বিষয়ে শৰ্মাপাঠকে কৰা এইষাৰ মন্তব্য মানি ল'ব পৰা নাযায়। কাৰণ বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পসমূহলৈ লক্ষ্য কৰিলে ধাৰণা কৰিব পাৰি যে, গল্পৰ আঙ্গিক কৌশলৰ দিশত ভট্টাচাৰ্য অতি সচেতন আৰু সফল লেখক। চুটিগল্প সফল হ'বলৈ হ'লে ভাবৰ ঐক্য আৰু ধাৰণাৰ ঐক্য একান্ত প্ৰয়োজনীয়।^{৬০} ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পত ভাব আৰু ধাৰণাৰ ঐক্য ক'তো বিনষ্ট হোৱা দেখা নাযায়। সেইদৰে সফল চুটিগল্পত ঘটনাৰ গতি তীব্ৰ সঞ্চাৰী কৰি তোলা হয়।^{৬১} ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পৰ ঘটনাৰ বৰ্ণনাতে তীব্ৰ সঞ্চাৰী গতি অনুভূত হয়।

ভট্টাচাৰ্যৰ গল্প এটা দিশত ববীন্দ্রনাথ ঠাকুৰৰ গল্পৰ সমধৰ্মী। সেই দিশটো হৈছে ভাব আৰু ঘটনাৰ ঐক্যকেন্দ্ৰিকতাৰ বাবে গল্পৰ গীতিধৰ্মী গুণ বিশিষ্টতা। ববীন্দ্রনাথ ঠাকুৰৰ গল্পত সাধাৰণতে ঘটনা আৰু ভাবৰ ঐক্যকেন্দ্ৰিকতা আছে আৰু সেইবাবে গল্পবোৰত সাংগীতিক আবেদন এটা অনুভূত হয়।^{৬২} সি যি কি নহওক চুটিগল্প হিচাপে বহুবোৰ গুণবিশিষ্টতা আহৰণ কৰিব পৰা দিশত ভট্টাচাৰ্যৰ গল্পই আমেৰিকান প্ৰসিদ্ধ গল্পলেখক এড্‌গাৰ এলেন পোৰ গল্পৰ ওচৰ চাপিব খোজে। এলেন পোৰ জীৱন সম্পৰ্কে দৃষ্টিভঙ্গী গতানুগতিক নহয়; ই যথেষ্ট গভীৰ আৰু জটিল।^{৬৩} ভট্টাচাৰ্যৰ চুটি গল্পত জীৱন সম্পৰ্কীয় এনে গভীৰ আৰু জটিল দৃষ্টিভঙ্গী ক্ৰমশঃ গভীৰ হৈ অহা দেখা যায়। এই ক্ষেত্ৰত “চাম'ন অন দি মাউণ্ট” (প্ৰকাশ, ৩য় বছৰ, ৩য় সংখ্যা) গল্প উৎকৃষ্ট নিদৰ্শনৰূপে আঙুলিয়াব পাৰি। মুঠতে বামধেনু যুগৰ গল্পকাৰ সকলৰ ভিতৰত বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্যই অসমীয়া চুটিগল্পক আঙ্গিক কৌশলৰ উপৰিও বৌদ্ধিক দিশতো বহু পৰিমাণে গভীৰতা দান কৰিলে আৰু এই গভীৰতাৰ পটভূমিতে উত্তৰ বামধেনু যুগত অসমীয়া চুটি গল্পৰ অধিক বিকাশ সাধিত হৈছিল।